

Линдюк Сергій

ORCID iD 0000-0003-4385-1086

e-mail: lundyuk@ukr.net

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

[https://doi.org/10.33269/2618-0065-2023-2\(14\)-202-220](https://doi.org/10.33269/2618-0065-2023-2(14)-202-220)

Анотація. Стаття присвячена аналізу концептуальних засад забезпечення соціальної безпеки в умовах воєнного стану. Дослідження містить аналіз теоретичних і практичних аспектів, принципів та стратегічних напрямів забезпечення соціальної безпеки під час воєнних дій. Деталізація основних характеристик системи соціальної безпеки, зокрема термінологічного апарату; її складових; сфери дослідження; рівнів; ролі, місця соціальної безпеки в системі національної безпеки; об'єкта, щодо якого розглядається соціальна безпека; суб'єктів, здатних вплинути на забезпечення соціальної безпеки; зовнішніх / внутрішньо особистісних чинників / впливів; загроз; мети досягнення соціальної захищеності; стратегічних цілей; інструментів забезпечення соціальної безпеки, дала змогу визначити коло проблем, що складають її предмет і запропонувати концептуальні засади її забезпечення під час воєнного стану і після його завершення. Аргументовано важливість того факту, що реальне змістовне наповнення розуміння концептуальних засад забезпечення соціальної безпеки і доведення його до практичного впровадження можливі лише за умови комплексного врахування всіх характеристик її складових. Визначено, що серед домінант соціальної безпеки в умовах воєнного стану превалує потреба в забезпеченні фізичної безпеки особи, цілісності країни, безпеки житла тощо з метою уникнення соціальних деформацій і дисбалансів у людській життєдіяльності, утисків її життєво важливих інтересів. Систематизовано основні загрози соціальній безпеці та шляхи їх нейтралізації. Визначено, що соціальна безпека об'єкта безпосередньо залежить від соціальної політики держави, від її змісту і спрямованості, вона є основним інструментом забезпечення соціальної безпеки в суспільстві. Така політика має сприяти покращенню безпеки реального життя. Проте досягнення належного рівня соціальної безпеки залежить безпосередньо і від людини, її відповідального та свідомого ставлення до цього процесу. Виявлено закономірності формування системи забезпечення соціальної безпеки та її взаємодії із системою національної безпеки. Розроблено рекомендації щодо концептуальних засад забезпечення соціальної безпеки в умовах воєнного стану в Україні, формування й реалізації комплексної державної політики у сфері соціальної безпеки.

Ключові слова: безпека, соціальна безпека, державна політика, соціальна політика, воєнний стан, стратегія, загрози.

Постановка проблеми. Воєнний стан завжди є надзвичайною ситуацією, яка потребує від держави та суспільства особливих зусиль у забезпеченні безпеки своїх громадян. Однак важливо розуміти, що безпека під час воєнних конфліктів не обмежується лише воєнними аспектами, а також містить в собі й соціальні.

У більшості розвинутих країн кінець холодної війни ознаменував зміну уваги від готовності до війни до посилення уваги до власної вразливості та безпеки громадянського суспільства. Для протистояння новим загрозам і мінливим ризикам також є потреба в нових аналітичних концепціях. Соціальна безпека – це концепція, яка привносить новітні акценти в сучасні інтерпретації суспільних процесів. Її визначають як: «здатність суспільства підтримувати важливі соціальні функції, захищати життя та здоров'я громадян і задовольняти основні потреби громадян у різноманітних стресових ситуаціях». Вона має на меті бути системним підходом до розуміння, пом'якшення та реагування на соціальні проблеми, такі як надзвичайні стреси та втрати, втручання у складні та взаємозалежні системи або відсутність довіри до життєво важливих соціальних інститутів. Сучасні та майбутні загрози суспільству не обмежуються окремими секторами чи сферами, а впливають зі складної взаємодії між економічними, технологічними, соціальними та культурними факторами. Таким чином, основними викликами забезпечення соціальної безпеки буде здатність координувати, організовувати та розподіляти чіткі ролі між різними суб'єктами на міжнародному, національному й місцевому рівнях. Соціальна безпека взаємодіє з іншими, пов'язаними з безпекою, сферами, такими як національна безпека, сталий розвиток, безпека людини та управління інцидентами. Однак соціальна безпека є чутливим політичним питанням, що містить дилеми та ціннісні вибори. Таким чином, основними викликами для покращення соціальної безпеки буде здатність координувати, організовувати та розподіляти чіткі ролі між різними суб'єктами на міжнародному, національному, місцевому рівнях.

Соціальна безпека охоплює всі напрями людського життя і є строкатим, складним об'єктом дослідження. З огляду на це

важливим є обґрунтування меж соціальної безпеки із розставлянням акцентів усередині її предметного поля. Незважаючи на наявність великої кількості досліджень з цієї проблематики, нині є актуальною потреба у дослідженні концептуальних засад забезпечення соціальної безпеки в умовах сучасної війни з метою формування й реалізації комплексної політики держави щодо забезпечення соціальної безпеки тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Безпекові дослідження здійснювали ряд вчених. Так, у джерелі [1] автор обґрунтувала сутність соціальної безпеки людини, визначила шляхи її забезпечення. Вона встановила, що основною характеристикою сучасного етапу суспільного розвитку є соціалізація всіх сфер життєдіяльності населення, а також систематизувала ключові загрози, інструменти і заходи забезпечення соціальної безпеки індивідуума.

М. Бал [2] визначив форсайт як важливий інструмент формування й реалізації політики публічної безпеки, зазначаючи, що останній дає змогу не лише прогнозувати потенційні наслідки і позитивні зрушення, а й запропонувати сценарій бажаного майбутнього та шляхи його досягнення.

Зарубіжний досвід формування культури безпеки протимінної діяльності й можливість його імплементації в Україні досліджував А. Гаваза. Протимінну безпеку він визначає як складову безпеки життєдіяльності людини [3].

У праці [4] визначено соціальну безпеку як одну із основних складових економічної безпеки держави, зазначаючи, що соціальна складова передбачає формування умов, що створюють прогресивний розвиток особистості, держави і суспільства.

Зважаючи на еволюцію підходів вчених до визначення безпекових пріоритетів соціальної політики держави, питання забезпечення соціальної безпеки в умовах воєнного стану слід вивчати у контексті сучасного бачення суспільних наук, а також з урахуванням пріоритету безпеки людини, враховуючи підходи, що реалізує у своїй безпековій політиці ЄС [5].

Попри багатозначність бачення дослідниками важливих теоретичних, методологічних та практичних питань соціальної

безпеки не повною мірою висвітлюють концептуальні засади забезпечення соціальної безпеки в умовах війни. З огляду на викладене, а також зважаючи на актуальність проблеми забезпечення соціальної безпеки в сучасних складних умовах, розроблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо удосконалення в Україні системи забезпечення соціальної безпеки в умовах воєнного стану має надзвичайно важливе значення.

Мета статті полягає в тому, щоб проаналізувати концептуальні засади забезпечення соціальної безпеки в умовах воєнного стану і розробити рекомендації щодо формування й реалізації комплексної державної політики забезпечення соціальної безпеки.

Методи дослідження. Під час дослідження зазначеної вище проблеми застосовано різні методологічні підходи і методи дослідження, що дали змогу досягти означеної мети й підтвердити вихідну гіпотезу. Зокрема, використано методи: аналізу, синтезу, системного підходу, системно-структурний, структурно-функціональний, сходження від абстрактного до конкретного, індукції та дедукції, історичний, логічний тощо. Це дало змогу сформуувати теоретичну основу подальшого дослідження, а саме: визначити концептуальні засади забезпечення соціальної безпеки в умовах воєнного стану, логіку розбудови сучасної моделі соціальної безпеки та інструментів її забезпечення, особливості формування політики держави відповідного спрямування. Здійснено аналіз безпекового середовища України, опрацьовано офіційні статистичні матеріали, аналітичні звіти, чинне законодавство України, передусім за сферами національної безпеки, та наукові публікації, оцінки експертів тощо. Метод Delphi застосовано під час логічного аналізу проблеми за кількісною та якісною оцінкою суджень і опрацюванням результатів. Ураховуючи отримані висновки, розроблено рекомендації щодо концептуальних засад забезпечення соціальної безпеки в умовах воєнного стану в Україні, шляхів формування і реалізації комплексної політики держави у сфері соціальної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Глобальне безпекове

середовище характеризується високим рівнем турбулентності й непередбачуваності, руйнується міжнародна система стратегічної стабільності, загострюється конкуренція між державами, виникають нові конфлікти, урегулювати які стає все складніше [6, с. 6]. Війна завдає значної шкоди системі соціальної безпеки України, сприяє стрімкому зростанню соціальної напруги в суспільстві. В умовах воєнної агресії з боку РФ посилюються виклики, що створюють загрози життю загалом, а також безпечній життєдіяльності населення.

Результатом воєнних дій стало: значне зростання навантаження на системи соціального захисту і соціального страхування населення через значне збільшення кількості громадян, які мають потребу в отриманні соціальних, реабілітаційних та інших видів соціальних послуг, соціальних виплат за одночасного зменшення надходжень до бюджетів всіх рівнів і соціальних фондів. Крім того, відбулося ускладнення верифікації інформації щодо фактичної кількості різних верств населення, які потребують соціального захисту і допомоги; збільшення руйнувань об'єктів соціальної інфраструктури, втрата доступу до персональних справ отримувачів соціальних виплат; спеціалісти соціальної сфери також отримують статус ВПО. Це впливає на ефективність та якість обслуговування населення. Система соціального захисту повільно адаптується до масштабної міграції громадян, активна лінія ведення бойових дій змінюється, відповідно відбуваються і постійні зміни переліку тимчасово окупованих територій. Зазначене, зокрема, ускладнює здійснення соціальних, пенсійних і страхових виплат громадянам; емоційний стан громадян погіршується від нерозуміння своїх соціальних обов'язків і прав під час війни; недостатнє покриття громад мережею закладів, які здійснюють соціальні, реінтеграційні, реабілітаційні та інші послуги під час війни, особливо в районах, де проживає значна кількість ВПО. Також відбувається унеможливлення отримання населенням, яке проживає у зоні активних бойових дій чи біля неї, на тимчасово непідконтрольних територіях України, належних їм виплат і соціальних послуг; поглиблення з початку війни вразливості маломобільних верств населення тощо [7].

Зважаючи на зазначене вище, є потреба у приділенні

суттєвої уваги з боку держави для вирішення проблемних питань, бо в умовах воєнного стану система соціальної безпеки є однією з ключових, оскільки вона необхідна й соціально вразливим верствам населення. З огляду на це концептуалізація, вибір широкого, але збалансованого переліку характеристик і параметрів має першочергове значення для формування політики соціальної безпеки.

З метою концептуалізації забезпечення соціальної безпеки важливо з'ясувати такі характеристики:

- зміст поняття «соціальна безпека»;
- основні складові соціальної безпеки;
- сфера дослідження соціальної безпеки;
- рівні соціальної безпеки;
- роль, місце соціальної безпеки в системі національної безпеки;
- об'єкт, щодо якого розглядається соціальна безпека;
- суб'єкти, здатні вплинути на забезпечення соціальної безпеки;
- зовнішні / внутрішньо особистісні чинники / впливи, щодо яких об'єкт має бути соціально захищеним;
- загрози соціальній безпеці;
- мета досягнення соціальної захищеності об'єкта;
- стратегічні цілі соціальної безпеки;
- інструменти забезпечення соціальної безпеки.

Більш детально конкретизуємо ці характеристики. Зміст поняття «соціальна безпека» ми окреслили в попередніх дослідженнях. Соціальну безпеку визначено як цілісну систему взаємопов'язаних елементів, побудовану на взаєминах соціальної системи і середовища з метою запобігання негативним впливам соціальних ризиків і зниження рівня небезпек, а також убезпечення від загроз соціального характеру людини, держави, суспільства та захищеності їх соціальних інтересів, цінностей і потреб [8].

Розгляд соціальної безпеки як певної методики аналізу і сукупності інструментів із оцінки стану соціальної сфери та соціальної політики держави, їх відповідності чинним потребам людини та суспільства може стати «інструментом вивчення тієї площини суспільного життя, яку спільнота дослідників

розглядатиме крізь призму стандартної для безпеки схеми аналізу (ідентифікація та взаємодія інтересів і загроз, оцінка показників щодо їх порогових значень, визначення якісних критеріїв стійкого функціонування підсистем соціальної сфери тощо)» [9].

Є суперечливість основних трактувань сутності соціальної безпеки, яка віддзеркалює такі її методичні проблеми, як невідповідність між потенційно холістичним і реально соціальним та економічним змістом цього підходу; неузгодженість, кого слід вважати основними суб'єктами забезпечення соціальної безпеки як однієї із складових національної (державу; громадянське суспільство; недержавні установи; міжнародні організації); недостатня визначеність місця цієї складової у системі аналізу національної та економічної безпеки й серед заходів відповідної політики держави [9].

Соціальна безпека базується на таких основних складових, як соціальна безпека людини, держави і суспільства. «Соціальна безпека людини включає якість (охорону здоров'я, харчування, одяг, житло та умови проживання, сім'ю та дитинство, освіту, культуру та мистецтво, комунікації та зв'язок, вільний доступ до інформації, вільне пересування, дозвілля і відпочинок, подорожі, туризм) і рівень життя (показники соціального розвитку, прожитковий мінімум, мінімальну і середню, номінальну і реальну заробітну плату, доходи та витрати населення, зростання споживчих цін, заборгованість із виплати заробітної плати); соціальна безпека держави – (зайнятість і ринок праці, безробіття, епідеміологічну ситуацію, екологічну і техногенну безпеку, демографічну ситуацію, соціальне партнерство, трудову міграцію, соціально-трудова відносини); соціальна безпека суспільства – (соціальне середовище, соціальний захист (соціальне забезпечення, соціальне страхування, соціальну допомогу), гендерну політику, запобігання та вирішення трудових конфліктів, боротьбу з бідністю, етнонаціональні і релігійні відносини, соціальну рівність (доступ до суспільних благ), патріотизм)» [9].

Дослідження соціальної безпеки визначають основні загрози, виклики і впливи, зокрема й ті, які стосуються різних

сфер життєдіяльності суспільства. Сферою дослідження соціальної безпеки є: стан (рівень) захищеності об'єктів соціальної безпеки; здатність суспільних інститутів протистояти, нейтралізувати загрози; відсутність загроз, викликів, небезпеки; сукупність заходів (умов); недопущення загроз; соціальний ідеал стабільного і стійкого суспільства; характеристика стану системи та її основних елементів; своєчасне вирішення суперечностей, що виникають.

Слушним є твердження, що потенційною зоною інтересів соціальної безпеки є широке різноманіття параметрів соціальної, економічної, культурної, політичної, етнічної й інших сфер людського життя. Хоча зазвичай дослідження пов'язуються із такими соціально-економічними проблемами, як доходи населення, охорона здоров'я, демографія, ринок праці, система освіти, що дає змогу оцінити стан соціальної безпеки частково. Повніше використання аналітичного інструментарію соціальної безпеки для характеристики соціальної сфери потребує розширення предмета та об'єкта досліджень [9].

У системі соціальної безпеки дослідники виділяють чотири рівні безпеки:

- «нанорівень (соціальна безпека особи);
- мікрорівень (соціальна безпека підприємства);
- мезорівень (регіональна соціальна безпека);
- макрорівень (національна соціальна безпека)» [10].

Іншою класифікацією визначено рівні від індивідуального до колективного і залежно від рівнів управління: субнаціональний, національний, між- або транснаціональний, субрегіональний, європейський, глобальний.

Роль, місце соціальної безпеки в системі національної безпеки полягає в такому. Від системи соціальної безпеки залежать всі суспільні процеси. Оскільки основна мета забезпечення національної безпеки – формування і підтримка такого соціального, політичного, економічного, міжнародного та військово-стратегічного стану країни, яке б сприяло створенню відповідних умов для розвитку особистості, суспільства і держави, а соціальної безпеки – здатність держави забезпечувати стабільне економічне і соціальне становище

населення та вільний розвиток особистості, то соціальну безпеку слід вважати однією з ключових складових системи національної безпеки. Тобто вона є невід'ємною частиною національної безпеки. Водночас національна безпека як соціальне явище віддзеркалює відтінки, які акумулюють різні види шкоди життєво важливим інтересам особистості, суспільства і держави, а також уявлення про загрози та їх наслідки.

Об'єктом соціальної безпеки в загальному вигляді є особистість, соціальні групи, які у складних соціально-економічних умовах найбільше потребують соціального захисту і посилення рівня безпеки, їх життєво важливі права, свободи й гарантії в соціальній сфері: право на життя, на працю, її оплату; гарантований державою соціальний захист; право на лікування та освіту; доступний відпочинок [1]. Тобто об'єктами є (хто або що охороняється) люди, суспільства, держави, організації, міста, домівки, цінності, ідеї, ідентичності тощо.

До об'єктів соціальної безпеки також пропонуємо віднести: загрози; негативний вплив (наслідки); небезпеку; зовнішні чинники; виклики; ризики [8].

Суб'єктами системи соціальної безпеки є: суспільство (соціум, населення); соціальні суб'єкти (групи); особа (індивід, громадянин, людина). Їх також можна класифікувати як державні (суспільство, держава) та недержавні (суспільні інститути, міжнародні організації) [8; 11].

Однак об'єкти та суб'єкти соціальної безпеки мають властивість трансформуватися зі зміною умов розвитку суспільства.

За спрямованістю елементи соціальної безпеки доцільно згрупувати таким чином: інтереси (соціальні, життєво важливі); соціальні потреби; соціальні цінності; життя, добробут, здоров'я, освіта, культурний розвиток тощо.

Серед зовнішніх чинників, щодо яких об'єкт має бути соціальним, слід виокремити соціальну політику, яку реалізує держава, та інструменти і важелі, що використовує суспільство для регулювання сфер взаємодії між людьми. До внутрішньо особистісних чинників належать чітке усвідомлення особистої

відповідальності за результати власної життєдіяльності; турбота про своє фізичне, психічне, соціальне та духовне здоров'я тощо.

Активні воєнні дії в країні, критична соціально-економічна ситуація, загострення глобалізаційних процесів негативно позначаються на стані та динаміці людського потенціалу, а також зумовлюють появу додаткових викликів (впливи) в соціальній сфері.

Експерти слушно зазначають, що «безробіття, невдоволення соціальною політикою держави, складнощі з реінтеграцією ветеранів, проблема справедливого розподілу ресурсів стануть одним із найсерйозніших викликів для України у період відбудови» [12].

Принциповим є визначення і розмежування загроз, які необхідно відвернути (від чого): створені людиною небезпеки, небезпеки, злочинність, страх / занепокоєння, віруси, цінності, ідеї, бідність тощо та загрози того джерела безпеки, з якого може виникнути небезпека. Політика безпеки зазвичай має справу із загрозами та тим, як на них реагувати, ігноруючи джерела, з яких безпека походить або може бути отримана. Проте, на нашу думку, доцільно фокус розроблення політики безпеки зміщувати від загроз до джерел, тобто краще запобігати, ніж ліквідовувати наслідки. В сучасних реаліях серед основних загроз соціальній безпеці України слід виділити такі:

- зростання рівня бідності (зменшення або втрата трудового доходу через бойові дії);

- криза в соціальній сфері (зниження якості освіти та медицини, зменшення соціального захисту, скорочення та розбалансування освітньої і наукової сфер);

- втрати населення через військові дії, депопуляція окремих регіонів країни;

- масова міграція українських біженців без перспективи повернення в Україну після війни та їхня адаптація в інших країнах світу, зокрема виїзд жінок із дітьми за кордон – втрата демографічного ресурсу;

- втрата соціального капіталу, робочої сили, креативного потенціалу суспільства та ресурсної бази, необхідних для розвитку (втрата виробничих потужностей, ринків,

транспортних можливостей, працездатного населення, кваліфікованих і компетентних кадрів);

- втрата частиною населення житла внаслідок воєнних дій;

- зростання безробіття через закриття підприємств у зоні бойових дій;

- незахищеність прав і свобод громадян;

- посилення соціальних конфліктів на тлі воєнної агресії, руйнування системи суспільних цінностей;

- зростання рівня криміналізації українського суспільства, розвиток тероризму на тимчасово окупованих територіях і мародерства;

- маніпулювання свідомістю населення через поширення неправдивої та упередженої інформації в соціальних мережах та ЗМІ;

- депопуляція, зниження добробуту населення, неможливість підтримувати здоровий спосіб життя, зниження культурного рівня, погіршення емоційного стану населення, його соціального самопочуття;

- посилення патріархальних поглядів та консервативних гендерних стереотипів у суспільстві;

- дефіцит щастя [1; 12].

Окрім того, до загроз соціальній безпеці в системі національної безпеки належать такі:

- зростання ризиків і небезпек, пов'язаних з війною;

- збільшення рівня бідності населення країни;

- неефективність системи державного управління, дисбаланс між національною безпекою та соціальною політикою, а відповідно і соціальною безпекою;

- недосконалість політики держави щодо збереження людського капіталу;

- посилення соціальної нерівності та напруженості в суспільстві, деформація соціальних інституцій [13].

Проведене НІСД у квітні – травні 2023 р. експертне опитування у межах реалізації дослідницького проєкту «Аналіз загроз національній безпеці у сфері внутрішньої політики» доповнює цей перелік. Зокрема, такими загрозами: проблемами ефективності влади і стійкості державних інституцій;

потенціалом горизонтальної соціальної та суспільної дезінтеграції; демографічними втратами, депопуляцією, втратою людського капіталу; деградацією демократичних інститутів, обмеженням політичних свобод, погіршенням якості вертикального діалогу; неефективною інформаційною політикою; фактором «втоми від війни» (виснаженням ресурсів стійкості населення та пов'язане з цим поширення пацифістських настроїв; рутинізацією війни та втратою мотиваційного потенціалу, психологічним виснаженням громадян, зростанням соціальної апатії) [12]. Серед основних зовнішніх загроз соціальній безпеці науковці виокремлюють: порушення територіальної цілісності країни; спрямування розвитку суспільства до європейських соціальних стандартів без урахування ментальних особливостей та ресурсної бази їх реалізації, а також без наслідування характеристик суспільства споживання, в якому не сформована раціональна споживча культура; загрози, пов'язані зі зростанням енергетичної залежності та негативним впливом світових фінансових криз [13].

Проте не кожний виклик дійсно переростає в загрозу. Ефективніше завчасно запобігти, ніж ліквідовувати наслідки. Окрім того, загрози важко розділити на категорії всередині чи поза державою, вони формуються та становлять кореляцію всередині держави.

Метою досягнення соціальної безпеки є: гармонійний, всебічний, інклюзивний розвиток людини; забезпечення задоволення зростаючих потреб і досягнення гідного рівня життя; створення і забезпечення умов для реалізації громадянами їх соціальних прав незалежно від їх правового статусу. Проте в умовах воєнного стану на перший план виходять: підтримання життєздатності індивідів, суспільства, держави тощо; гарантування можливості задоволення основних потреб об'єктів соціального захисту; збереження соціальних перспектив; позитивних результатів реалізації соціальної політики; досягнення соціальної злагоди й цілісності в суспільстві [8].

Відстеження ступеня впливу найвагоміших внутрішніх загроз соціальній безпеці на соціальні загрози, які виникають зі

сфери державної безпеки, внутрішньополітичної, науково-технологічної та інформаційної, дає можливість здійснити вибір цільових заходів для найбільш небезпечних загроз соціальній безпеці незалежно від їх походження, а також знайти найбільш оптимальні механізми для реалізації цих заходів. Встановлення таких залежностей дає несподівані приховані взаємозв'язки, а їх вагомість обумовлює вибір нових, інноваційних рішень для попередження та зниження дій загроз соціальній та національній безпеці [13].

Стратегічні цілі соціальної безпеки є сукупністю результатів, необхідних для досягнення кінцевої мети. Цикл стратегічного управління повинен мати такий вигляд: оцінка ситуації – визначення цілей – планування – реалізація заходів – досягнення цілей – оцінка ситуації.

Стратегія соціальної безпеки має формуватися із соціально-економічних реалій, «базуючись на засадах забезпечення конституційно визначених соціальних гарантій реалізації стратегічних пріоритетів соціально-економічного розвитку в нерозривній єдності з євроінтеграційними та глобалізаційними орієнтирами України» [14].

Основними інструментами, які сприяють забезпеченню соціальної безпеки в сучасних умовах, є: закони і нормативно-правові акти, які гарантують права і свободи громадян; соціальне партнерство і соціальний діалог між владою, роботодавцями і працівниками для вирішення конфліктів; безпечна і відповідальна поведінка громадян; розвиток демократичних інститутів громадянського суспільства. Також до них належать консолідація суспільства, стабільність і соціальний порядок; чіткі стандарти та критерії соціальної підтримки окремих груп населення; наявність та доступність служб і сервісів, що надають соціальні послуги; адресна підтримка тих, хто потребує соціальної допомоги і захисту [1].

До зовнішніх заходів щодо забезпечення соціальної безпеки громадян, які реалізуються через державу та суспільство, належать: створення умов для захисту та розвитку української нації; ухвалення Соціального кодексу України; наближення стандартів соціального забезпечення в Україні до

стандартів країн ЄС. Крім того, це: модернізація системи охорони здоров'я; створення можливостей для навчання впродовж життя; збереження духовних і культурних цінностей тощо [1]; захист прав і свобод громадян; підтримка зайнятості та доходів населення, зокрема виплата допомоги внутрішньо переміщеним особам; створення умов для узгодженого функціонування та розвитку всіх соціальних інститутів у країні.

Водночас формування простору безпеки людини потребує від неї: нести відповідальність за своє життя та визнавати його цінність; дбати про своє життєзабезпечення та здоров'я; відстоювати права та свободи, гарантовані Конституцією України; бути соціально відповідальною в усіх сферах життєдіяльності; демонструвати навички соціальної, правової, економічної безпеки та безпеки життєдіяльності; бути соціально активним громадянином; саморозвиватися та самовдосконалюватися; постійно підвищувати свій освітній та культурний рівень тощо.

Соціальної безпеки можливо досягнути лише за умови забезпечення нормального рівня життя населення, що відображає стан самопочуття людини, ступінь задоволення її матеріальних і духовних потреб, який вимірюється реальним доходом на душу населення, обсягом спожитих економічних благ, стабільними цінами, наявністю житла, доступністю освіти, охорони здоров'я, культурних послуг, екологічної безпеки тощо.

Майже все, що стосується життєдіяльності людини, належить до соціальної сфери та її безпеки, і для діагностики стану соціальної безпеки важливо мати уявлення про всі або майже всі їх складові.

Оцінка загроз соціальній безпеці дає змогу обґрунтувати пріоритетні напрями політики держави щодо нейтралізації соціальних ризиків і зниження рівня відповідних небезпек під час воєнного стану. Що ж до безпеки особистості, то цей аспект містить захист особистого життя та здоров'я громадян, запобігання їх дискримінації та насильству. Для її забезпечення необхідні ефективні системи охорони здоров'я та захисту прав людини. Під час війни багато людей втрачають свої домівки, місця проживання, роботу тощо. Забезпечення їхньої соціальної

інтеграції, соціальної реабілітації, психологічної підтримки необхідно посилити. Важливою є і розроблення ефективних механізмів доправлення та розподілу гуманітарної допомоги населенню, зокрема це стосується тих, хто перебуває в зоні конфлікту.

Серед принципів забезпечення соціальної безпеки насамперед слід дотримуватися: принципу гуманізму (забезпечення життєво важливих потреб громадян та захист їхніх прав повинні бути високо пріоритетними завданнями влади та міжнародних організацій); принципу прозорості та відкритості; співпраці (умови війни потребують спільних зусиль влади, суспільства та міжнародних організацій). Співпраця є ключовою для оптимального використання ресурсів та забезпечення координації заходів.

Висновки та напрями подальших досліджень. Отже, дослідження та деталізація основних характеристик соціальної безпеки, зокрема термінологічного апарату; її складових; сфери дослідження; рівнів; ролі, місця соціальної безпеки в системі національної безпеки; об'єкта, щодо якого розглядається соціальна безпека; суб'єктів, здатних вплинути на забезпечення соціальної безпеки; зовнішніх / внутрішньо особистісних чинників / впливів, щодо яких об'єкт має бути соціально захищеним; загроз; мети досягнення соціальної захищеності; стратегічних цілей; інструментів забезпечення соціальної безпеки, дали змогу визначити чітко коло проблемних питань, що складають її предмет, запропонувати концептуальні засади забезпечення соціальної безпеки під час дії воєнного стану та після його завершення. В сучасних умовах важливим визнається той факт, що реальне змістовне наповнення загального розуміння концептуальних засад забезпечення соціальної безпеки і доведення його до практичного впровадження можливі лише за умови комплексного врахування всіх її складових і елементів.

Підвищення якості послуг та модернізація соціальної сфери відіграють значну роль у нейтралізації досліджених загроз системи соціальної безпеки. Серед домінант соціальної безпеки в умовах воєнного стану превалює потреба в забезпеченні фізичної безпеки особи, цілісності країни, безпеки

житла тощо з метою уникнення соціальних деформацій і дисбалансів у людській життєдіяльності, утисків її життєво важливих інтересів.

Результати дослідження засвідчили, що воєнні події лише загострюють соціальні проблеми. Систематизовано основні загрози соціальній безпеці, що впливають на ситуацію в системі соціальної безпеки України під час воєнного стану, та шляхи їх нейтралізації. Визначено, що соціальна безпека людини залежить від соціальної політики держави, вона є гарантією задоволення життєво важливих потреб. Змістовний аналіз концепту забезпечення соціальної безпеки в контексті воєнного стану дає змогу дійти висновку, що є тісний зв'язок між основними характеристиками досліджуваної системи. Відображення досліджених концептуальних засад соціальної безпеки та стратегічних цілей дасть змогу суттєво змінити умови функціонування, організаційну структуру системи соціальної безпеки. Державна політика в цій сфері має сприяти покращенню безпеки реального життя. Проте досягнення належного рівня соціальної захищеності залежить не лише від концепції, стратегії, заходів та завдань, що реалізуються державою, а й безпосередньо від людини, її відповідального та свідомого ставлення до цього процесу.

Стратегія державного управління щодо забезпечення соціальної безпеки має спрямовуватись на нейтралізацію та попередження загроз стабільності соціального розвитку, ефективності й результативності функціонування системи державної влади, а також на спроможність запобігання соціальним викликам, ризикам, небезпекам, загрозам як безпека соціального розвитку, як стан гарантованості правової та інституційної захищеності ключових суб'єктів системи соціальної безпеки – суспільства, держави, особи.

Надалі буде здійснено аналіз зарубіжного досвіду розв'язання завдань модернізації публічного управління у сфері забезпечення соціальної безпеки під час дії воєнного стану і після його завершення та обґрунтування кращих практик вирішення проблем у цій області.

Список використаних джерел

1. Буняк Н. М. Соціальна безпека людини : сутність та шляхи забезпечення. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск № 37. URL : https://www.researchgate.net/publication/360617467_SOCIALNA_BEZPEKA_LUDINI_SUTNIST_TA_SLAHI_ZABEZPECENNA (дата звернення : 11.09.2023).
2. Бал М. Теоретичні засади запровадження форсайту в систему стратегічного управління публічною безпекою країни. *Науковий вісник : Державне управління*. 2021. № 3(9). С. 87–101. URL : <https://nvdu.undicz.org.ua/index.php/nvdu/article/view/190> (дата звернення : 10.09.2023).
3. Гаваза А. Світовий досвід формування культури безпеки протиміної діяльності та можливість імплементації його в Україні. *Науковий вісник : Державне управління*. 2021. № 1(7). С. 40–65. URL : <https://nvdu.undicz.org.ua/index.php/nvdu/article/view/142> (дата звернення : 11.09.2023).
4. Гнатенко В. Основні складові економічної безпеки держави. *Науковий вісник : Державне управління*. 2021. № 1(7). С. 66–82. URL : <https://nvdu.undicz.org.ua/index.php/nvdu/article/view/143> (дата звернення : 10.09.2023).
5. De Spiegeleire S. A Working Definition of Societal Security. Final Deliverable of Work Package 1.2 (Definition of Societal Security) of «European Security Trends and Threats In Society» (ETTIS), a European Union Seventh Framework Programme collaborative research project. 2012. URL : https://www.researchgate.net/publication/260061753_A_Working_Definition_of_Societal_Security_Final_Deliverable_of_Work_Package_12 (дата звернення : 10.09.2023).
6. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія. Київ : НISД, 2022. 532 с.
7. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Соціальний захист». Національна рада з відновлення України від наслідків війни. 2022. Єдиний вебпортал органів виконавчої влади в Україні. URL : <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/social-protection.pdf> (дата звернення : 11.09.2023).
8. Линдюк С. Теоретичні інтерпретації концепту «соціальна безпека» в українському науковому дискурсі. *Науковий вісник : Державне управління*. 2022. № 1(11). С. 92–113. URL : <https://nvdu.undicz.org.ua/index.php/nvdu/article/view/217/234> (дата звернення : 01.09.2023).
9. Ніколаєв Є. Б. Предмет соціальної безпеки. *Вчені записки*. 2012. № 14. С. 30–36. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/14715168.pdf> (дата звернення : 11.08.2023).
10. Кальницька М. А. Соціальна безпека: поняття та рівні дослідження. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 17. С. 566–571. URL : <http://global-national.in.ua/archive/17-2017/118.pdf> (дата звернення : 03.09.2023).
11. Коваль О. П. Семантика та сутність терміна «соціальна безпека». *Стратегічні пріоритети*. 2016. № 2(39). С. 58–65.
12. Аналіз загроз національній безпеці у сфері внутрішньої політики. Експертне опитування. 2023. Офіційний вебсайт Національного інституту стратегічних досліджень. URL : https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-07/ad_analiz-zagroz_14072023.pdf (дата звернення : 23.09.2023).
13. Новікова О. Ф., Сидорчук О. Г., Панькова О. В. та ін. Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні : експертні оцінки : монографія. Київ, Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. 184 с.
14. Куценко В., Гаращук О., Топчий О. Соціальна безпека – домінанта національних інтересів країни в контексті сталого розвитку (концептуальний підхід). *Економіка природокористування і сталий розвиток*. 2019. № 6(25). С. 13–19. DOI : [https://doi.org/10.37100/2616-7689/2019/6\(25\)/2](https://doi.org/10.37100/2616-7689/2019/6(25)/2) (дата звернення : 21.09.2023).
15. Olsen Odd E., Kruke B. I., Hovden, J. Societal Safety : Concept, Borders and Dilemmas. 2007. URL : <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1468-5973.2007.00509.x> (last accessed : 06.09.2023).

References

1. Buniak, N. M. (2022). Sotsialna bezpeka liudyny: sutnist ta shliakhy zabezpechennia. [Human social security: essence and ways of maintenance]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 37. Retrieved from

- https://www.researchgate.net/publication/360617467_SOCIALNA_BEZPEKA_LUDINI_SUTNI_ST_TA_SLAHI_ZABEZPECHENNA [in Ukrainian].
2. Bal, M. (2021). Teoretychni zasady zaprovadzhennia forsaitu v systemu stratehichnoho upravlinnia publichnoiu bezpekoiu krainy. [Foresight in the system of strategic public security management of the country]. *Naukovyi visnyk: Derzhavne upravlinnia*, 3(9), 87–101. Retrieved from <https://nvdu.undicz.org.ua/index.php/nvdu/article/view/190> [in Ukrainian].
3. Havaza, A. (2021). Svitovi dosvid formuvannia kultury bezpeky protymynnoi diialnosti ta mozhlyvist implementatsii yoho v Ukraini [Light proof of the formation of a safety culture of prothymine activity and the feasibility of its implementation in Ukraine]. *Naukovyi visnyk: Derzhavne upravlinnia*, 1(7), 40–65. Retrieved from <https://nvdu.undicz.org.ua/index.php/nvdu/article/view/142> [in Ukrainian].
4. Gnatenko, V. (2021). Osnovni skladovi ekonomichnoi bezpeky derzhavy. [Main components of the economic security of the country]. *Naukovyi visnyk: Derzhavne upravlinnia*, 1(7), 66–82. Retrieved from <https://nvdu.undicz.org.ua/index.php/nvdu/article/view/143> [in Ukrainian].
5. De Spiegeleire, S. (2012). A Working Definition of Societal Security. Final Deliverable of Work Package 1.2 (Definition of Societal Security) of «European Security Trends and Threats In Society» (ETIIS), a European Union Seventh Framework Programme collaborative research project. Retrieved from : https://www.researchgate.net/publication/260061753_A_Working_Definition_of_Societal_Security_Final_Deliverable_of_Work_Package_12 [in English].
6. Reznikova, O. O. (2022). *Natsionalna stiikist v umovakh minlyvoho bezpekovoho seredovyshcha* [National stability in the conditions of a changing security environment]. Kyiv: NISD [in Ukrainian].
7. Proekt Planu vidnovlennia Ukrainy [Project of the Recovery Plan of Ukraine]. Materialy robochoi hrupy «Sotsialnyi zakhyst» (2023). Natsionalna rada z vidnovlennia Ukrainy vid naslidkiv viiny. *Yedyniy vebportal orhaniv vykonavchoi vlady v Ukraini*. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/social-protection.pdf> [in Ukrainian].
8. Lyndiuk, S. (2022). Teoretychni interpretatsii kontseptu «sotsialna bezpeka» v ukrainskomu naukovomu dyskursi [Theoretical interpretations of the concept of «social security» in the Ukrainian scientific discourse]. *Naukovyi visnyk: Derzhavne upravlinnia*, 1(11), 92–113. [in Ukrainian].
9. Nikolaiev, Ye. B. (2012). Predmet sotsialnoi bezpeky [Subject of social security]. *Vcheni zapysky*, 14, 30–36. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/14715168.pdf> [in Ukrainian].
10. Kalnytska, M. A. (2017). Sotsialna bezpeka: poniattia ta rivni doslidzhennia [Social security: concepts and levels of research]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, 17, 566–571. Retrieved from <http://global-national.in.ua/archive/17-2017/118.pdf> [in Ukrainian].
11. Koval, O. P. (2016). Semantyka ta sutnist termina «sotsialna bezpeka» [Semantics and essence of the term «social security»]. *Stratehichni priorytety*, 2(39), 58–65. [in Ukrainian].
12. Analiz zahroz natsionalnii bezpetsi u sferi vnutrishnoi polityky. (2023). Ekspertne opytuvannia. *Ofitsiyni vebсайт Natsionalnoho instytutu stratehichnykh doslidzhen* [Official website of the National Institute for Strategic Studies]. Retrieved from https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-07/ad_analiz-zagroz_14072023.pdf [in Ukrainian].
13. Novikova, O. F., Sydorchuk, O. H., Pankova, O. V. ta in. (2018). Stan ta perspektyvy sotsialnoi bezpeky v Ukraini: ekspertni otsinky [State and prospects of social security in Ukraine: expert assessments]. Kyiv, Lviv: LRIDU NADU [in Ukrainian].
14. Kutsenko, V., Harashchuk, O., Topchii, O. (2019). Sotsialna bezpeka – dominanta natsionalnykh interesiv krainy v konteksti staloho rozvytku (kontseptualnyi pidkhid) [Social security is the dominant national interest of the country in the context of sustainable development (conceptual approach)]. *Ekonomika pryrodokorystuvannia i stalyy rozvytok*, 6(25), 13–19. DOI: [https://doi.org/10.37100/2616-7689/2019/6\(25\)/2](https://doi.org/10.37100/2616-7689/2019/6(25)/2) [in Ukrainian].
15. Olsen Odd E., Kruke B. I., Hovden, J. (2007). Societal Safety: Concept, Borders and Dilemmas. Retrieved from <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1468-5973.2007.00509.x> [in English].

CONCEPTUAL PRINCIPLES OF PROVIDING SOCIETAL SECURITY UNDER THE CONDITIONS OF THE STATE OF MARTIAL

Lyndiuk Serhii

Abstract. The article is devoted to the analysis of the conceptual foundations of ensuring societal security under martial law. The study includes an analysis of theoretical and practical aspects, principles and strategic directions of ensuring societal security during hostilities. Detailing of the main characteristics of societal security, in particular: terminological apparatus; its components; areas of research; levels; roles and places of societal security in the national security system; the object for which societal security is considered; entities capable of influencing the provision of social security; external / internal personal factors / influences; threats; the goal of achieving societal security; strategic goals; tools for ensuring societal security made it possible to determine the range of problems that make up its subject and to propose conceptual principles for ensuring societal security during martial law and after its termination. It has been proven that the fact that a real meaningful understanding of the conceptual foundations of societal security provision and bringing it to practical implementation is possible only under the condition of comprehensive consideration of all its components is important. It was determined that among the dominant elements of societal security in the conditions of martial law, the need to ensure the physical safety of a person, the integrity of the country, the safety of housing, etc., prevails in order to avoid social deformations and imbalances in human life, suppression of its vital interests. The main threats to societal security and ways to neutralize them are systematized. It was determined that the societal security of a person depends on the social policy of the state. The creation and effectiveness of the functioning of the societal security system directly depends on the content and direction of the state's social policy, which is the main tool for ensuring societal security in society. Such a policy should contribute to improving the security of «real life». However, achieving the appropriate level of societal security depends directly on the person, his responsible and conscious attitude to this process. The regularities of the formation of the societal security system and its interaction with the national security system has been established. Recommendations has been developed regarding the conceptual foundations of ensuring societal security in the conditions of martial law in Ukraine, the formation and implementation of a comprehensive state policy in the field of societal security.

Key words: security, societal security, public policy, social policy, martial law, strategy, threats.